

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ SONRASINDA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMELERİNİN İÇ HUKUKTAKİ YERİ VE DEĞERİ

Prof. Dr. Mesut GÜLMEZ*

1982 Anayasası'nın 1961 Anayasası'ndan aldığı 90. maddenin son fıkrasındaki, onaylanmış uluslararası sözleşmelerin iç hukuktaki yeri ve değeri konusundaki düzenleme, özellikle son on beş yıldan beri bilimsel, yargısal ve siyasal çevrelerde tartışma konusu olmuştur. Bireysel başvuru hakkının tanındığı, Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusunun yapıldığı ve ulusal hukuku önceleyen kamu görevlilerinin de uluslararası insan hakları sözleşmelerine dayanarak sendikalaşma çalışmalarına başladıkları 1987 yılından beri, bu sorun iki farklı görüş çerçevesinde tartışılmıştır.¹ Ancak, ne bilimsel ne de yargısal bağlamlarda bir görüş birliğine ulaşılabilmektedir.

* TODAİE öğretim üyesi

¹ Özellikle 1987'den sonra çok sayıda incelemeye konu olan ve birçok bilimsel toplantıda ele alınan bu soruna ilişkin olarak, bkz. Rona Aybay, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Pozitif Hukuku", *İnsan Hakları Armağanı, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayını*, Ankara 1978, s. 116-134; Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 1. Kitap, AÜSBF Yayını, Ankara 1985, s. 30; Mümtaz Soysal, "Anayasa'ya Uygunluk Denetimi ve Uluslararası Sözleşmeler", *Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayını*, Ankara 1986, s. 15, 16-17; Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, AÜHF Yayını, Yenilenmiş Beşinci Bası, Ankara 1976, s. 127; A. Şeref Gözübüyük, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı", *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 9, 1987, s. 7; A. Şeref Gözübüyük, "Uluslararası Antlaşmaların İç Hukuktaki Yeri", *İnsan Hakları ve Kamu Görevlileri* (Yay. Haz.: Mesut Gülmez), TODAİE, Ankara 1992, s. 11-18; Mesut Gülmez, "Sözleşmeli Personel, Anayasa ve Uluslararası Kurallar", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 21, S. 4, Aralık 1988, s. 40-43; Tekin Akıllıoğlu, "Temel Haklar Gelişmesi Üzerine Bazı Düşünceler", *AÜSBF Dergisi*, Cilt XLIV, Ocak-Haziran 1989, No: 1-2, s. 161-194; Tekin Akıllıoğlu, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz", *AÜSBF Dergisi*, Cilt XLIX, Sayı 3-4, 1989, s. 157, 158, 164 ve 173; E. Yasemin Özdek, "Anayasa Mahkemesi ve Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri", *Çağdaş Hukuk*, Yıl 1, S. 11-12, Mart-Nisan 1993; Necmi Yüzbaşıoğlu, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türk Hukuk Düzenindeki Yeri Üzerine", *İnsan Hakları Merkezi Dergisi*, C. II, S. 1, Mayıs 1994; Edip Çelik, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türk Hukuku'ndaki Yeri ve Uygulaması", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Lutfü Duran'a Armağan Özel Sayısı, S. 1-3, 1988; Rona Aybay, "Uluslararası Antlaşmalar 'Anayasa-Üstü' mü?", *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1998, s. 2; Mesut Gülmez, "Evvet, Uluslararası Sözleşmeler 'Anayasa-Üstü'dür", *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1998, s. 2.

2001 Anayasa değişiklikleri içinde bu sorunun çözülmesine yönelik bir düzenleme öngörülmüşse de, son anda geri alınmıştır.² Değişiklik, ancak 2004 ortalarında gerçekleştirilebilmiştir.³

90. MADDEYE YAPILAN EKLEME VE GEREKÇESİ

Anayasa düzeyindeki, on maddesinden dördünün “ölüm cezası”nın Anayasa’nın çeşitli maddelerinden ayıklanmasına ilişkin olan, “Avrupa Birliği’ne Uyum” paketlerinden sonuncusunun içinde, söz konusu kurala açıklık ve çözüm getirici nitelikte ekleme yapan bir kurala da yer verilmiştir. Anayasa’nın 90. maddesinin, “*usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasa’ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi’ne başvurulamaz*” biçimindeki iki cümlelik son fıkrasına, kanımca bir yandan değindiğim tartışmalara nokta koyan, ama öte yandan da birçok kuşku, duraksama ve sorulara yol açabilecek, yeni bir cümle daha eklenmiştir:

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır.”

AKP Grup Başkanvekilleri ile 193 milletvekilinin verdiği Anayasa’nın bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifinin “*genel gerekçe*”sinde, öteki maddelerde gerçekleştirilen değişikliklerin yanı sıra 90. maddenin son fıkrasına yapılan yukarıdaki eklemenin de nedenlerinden biri olarak şu genel açıklamaya yer verilmiştir:

“... diğer yandan, dünyada gelişen yeni demokratik açılımlara uyum sağlanması ve bu açılıma uygun bir şekilde temel hak ve hürriyetlerin, evrensel düzeyde kabul edilmiş standart ve normlar ile Avrupa Birliği kriterleri seviyesine çıkarıl-

² 2001 yılında hazırlanan 37 maddelik Anayasa değişiklikleri paketinde, yasa önerisinin 32. maddesiyle son fıkraya eklenmesi öngörülen ve Anayasa Komisyonunun kabul ettiği metinde de herhangi bir değişiklik yapılmayan cümle şöyle idi:

“Kanunlar ile milletlerarası antlaşmaların çatışması halinde milletlerarası antlaşmalar esas alınır.”

Görüldüğü gibi bu öneride, uluslararası antlaşmaların konusuna ilişkin bir sınırlama getirilmemiş, yani yalnızca “*temel hak ve özgürlükler*” ile ilgili antlaşmaların “*esas*” alınması öngörülmemiştir. Bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, s. 737, . 70, Dönem: 21, Yasama Yılı: 3, Demokratik Sol Parti İstanbul Milletvekili Bülent Ecevit, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı, Osmaniye Milletvekili Devlet Bahçeli, Anavatan Partisi Genel Başkanı, Rize Milletvekili Mesut Yılmaz ile 288 milletvekilinin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/803), s. 23.

³ *Resmî Gazete*, 22 Mayıs, 2004, S. 25469, s. 1.

ması amacıyla kanunlarımızda düzenlemeler yapılması ihtiyacı temel yasamız olan Anayasa'da da değişiklikler yapma zorunluluğu doğurmuştur."⁴

Bu alıntıda altını çizmek istediğim nokta, yapılan eklemeye ilişkin doğrudan bir açıklama yer almamakla birlikte, ek cümlede de geçen "temel hak ve hürriyetler" terimlerine yer verilmiş olmasıdır. Buna karşılık, yasa önerisinin 7. maddesinin gerekçesinde, "temel hak ve özgürlüklere" değil "insan haklarına" ilişkin uluslararası antlaşmalardan söz edilmiştir. Onaylanmış uluslararası antlaşmaların aykırı kurallar içeren yasalar karşısındaki konumuna açıklık getiren ve antlaşmaların, kendisiyle çeliştiği yasalara "öncelik" verilerek uygulanacağını belirten kısa madde gerekçesi şöyledir:

*"Uygulamada usulüne göre yürürlüğe konulmuş insan haklarına ilişkin milletlerarası andlaşmalar ile kanun hükümlerinin çelişmesi halinde ortaya çıkacak bir uyumsuzluğun hallinde hangisine öncelik verileceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi amacıyla 90. maddenin son fıkrasına hüküm eklenmektedir."*⁵

Yasa önerisine ilişkin 30 Nisan 2004 tarihli Anayasa Komisyonu Raporu'nda, 30 Nisan 2004 tarihinde tümü ve maddeleri üzerinde görüşmeler yapılan yasa önerisinin 7. maddesi konusunda, kimi üyelerin (sanyorum CHP'lilerin) uyumsuzluk durumunda öncelikle uygulanması söz konusu olabilecek uluslararası antlaşmaların sayılarak belirlenmesi isteğinde bulduklarını ancak isteklerinin kabul edilmediğini belirten şu açıklamalara yer verilmiştir:

*"Teklifin, çerçeve 7. maddesi; usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin andlaşmalar ile kanunların çatışması halinde milletlerarası andlaşma hükümlerinin esas alınmasını öngörmektedir. Bu madde üzerindeki görüşmelerde sayısı çok fazla olan milletlerarası andlaşmaları uygulayıcıların bilmesinin zor olacağı, hangi andlaşmaların bu çerçevede değerlendirileceğinin taded edilmesinin gerekli olduğu üyelerimizce ifade edilmiştir. Ancak bu öneri Komisyonumuzca kabul görmemiş ve çerçeve 7. madde, teklifte yer aldığı şekliyle kabul edilmiştir. Komisyonumuza verilen redaksiyon yetkisi çerçevesinde bu maddede geçen, "andlaşmalar ile" ibaresi "andlaşmalarla" şeklinde düzeltilmiştir."*⁶

⁴ TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 430, Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, Adalet ve Kalkınma Partisi Grup Başkanvekilleri, Ankara Milletvekilleri Salih Kapusuz, Haluk İpek, Bursa Milletvekili Faruk Çelik, Ordu Milletvekili Eyüp Fatsa ve Hatay Milletvekili Sadullah Ergin ile 193 milletvekilinin; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/278), s. 5.

⁵ A.g.e., s. 6.

⁶ A.g.e., s. 9. Eklemeliyim ki, 2001 değişikliğinin gerekçesindeki "bilineni saklamayan" yaklaşım da aynıydı: 90. maddenin son fıkrasına eklenmesi öngörülen hükmün, "Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde hukuksal alt yapının sağlanması için gerekli görülmüş" olduğu belirtiliyordu (TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 737, s. 7).

Nitekim, Anayasa Komisyonu'nun önerileri kabul edilmeyen CHP'li 6 üyesi,⁷ aşağıdaki gerekçelerle yasa önerisinin 7. maddesine karşıoy yazısı yazmış ve uyuşmazlıklarda uygulanması söz konusu olabilecek antlaşmaların yukarıda aktarılan Komisyon raporunda olduğu gibi tek tek sayılmasını değil, hiç olmazsa "hangi kaynaklardan" geldiklerinin belirlenmesini istemişlerdir:

*"Teklifin 7. maddesinde kanunlarla aynı konuda farklı hükümler taşıyan ve bu nedenle çıkacak uyuşmazlıklarda hükümleri esas alınacak temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmaların en azından hangi kaynaklardan gelen andlaşmalar olduğuna ilişkin bir belirleme yapılmasının, çıkabilecek bir takım farklı yorum ve uygulamaları önlemek bakımından yararlı olacağını düşünüyoruz ve bu nedenle 7. maddedeki düzenlemeye karşıyız."*⁸

Kanımca karşıoy yazısındaki antlaşmaların hangi kaynaklardan geldiğinin belirlenmesi yolundaki istek, örnekleri verilmedikçe, soruna ancak kısmen açıklık kazandırabilirdi. Kaynaklardan amaç, antlaşmaları kabul eden evrensel ve bölgesel kuruluşlar olduğuna göre, salt Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Avrupa Konseyi gibi kuruluşları adlarıyla anmak, bilinenleri yinelemek olduğundan çok da anlam taşımaz. Burada asıl sorun, antlaşmaların konusuyla ilgili bir belirleme yapılmasıdır. Ek cümlede yaptığım eleştiriler saklı kalmak üzere, bunu yerine getirmiştir. Dolayısıyla, "örnek" olarak bile gerekçede saymamış olmak bir eksiklik değildir.

Anayasa Komisyonu Başkanı'nın, "Avrupa Birliği ile müzakerelere başlama yolunda destek olacak bir paket"⁹ olarak nitelendirdiği, böylece de değişikliklerde güdülen asıl amaç ve kaygının 2004 sonunda Avrupa Birliği'nden "müzakerelere başlama tarihi" almak olduğunu belirttiği toplam 11 maddelik yasa önerisindeki 7. madde, "andlaşmalar ile" sözcüklerinin "antlaşmalarla" biçiminde değiştirilmiş ve aynı anlatımla da yasalaşmıştır.

EK CÜMLENİN UYGULAMADA YARATABİLECEĞİ KUŞKU, DURAKSAMA VE SORULAR

Anayasa'da 7 Mayıs 2004 tarihli ve 5170 sayılı Yasa'yla yapılan değişikliklerle, 90. maddenin son fıkrasına eklenen yeni cümle, önceki tartışmalara ve görüş ayrılıklarına son verecek mi? Usulüne göre yürürlüğe konulmuş insan haklarıyla ilgili uluslararası antlaşmaların, ulusal yasalarla çatışması ya da çelişmesi durumunda, öncelikle ya da ulusal hukuka üstün tutularak

⁷ Bu üyeler; Oya Araslı (Ankara), Atilla Kart (Konya), Atilla Emek (Antalya), Halil Ünlütepe (Afyon), Uğur Aksöz (Adana) ve Yılmaz Kaya (İzmir)'dir.

⁸ A.g.e., s. 10.

⁹ A.g.e., s. 7.

doğrudan uygulanmasını, duraksamasız sağlayabilecek mi? Uygulamada, bu tür uyuşmazlıkları çözmekle görevli ve yetkili yargısal organlar ya da yönetsel yetkililer için yeni kuşku ya da duraksamalar doğurmayacak mı? Bu ek kuralın uygulanması, başka önemli koşulların varlığını ve oluşturulmasını gerektirmiyor mu? Yasama, yürütme ve yargı organlarına ve görevlilerine yeni yükümlülükler getirmiyor mu?

Bu genel ve soyut soruları, 90. maddenin son fıkrasına eklenen yeni üçüncü cümleden yola çıkarak ve bu cümledeki terimleri gözönüne alarak biraz daha somutlaştırmaya çalışayım:

- Cümlede, 7. madde gerekçesinde olduğu gibi, neden terim olarak Anayasa'nın 2. ve 14. maddelerinde de geçen "*insan hakları*"na ilişkin uluslararası antlaşmalardan söz edilmemiş, "*temel hak ve özgürlükler*" e ilişkin uluslararası antlaşmalar terimine yer verilmiştir? Bununla, Anayasa'da yer alan "*temel hak ve özgürlükler*" ile ilgili ve sınırlı uluslararası antlaşmalar mı öngörülmüştür? Neden, hiç olmazsa, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin resmi adında geçen "*insan hakları ve temel özgürlükler*" terimleri birlikte kullanılmamıştır? Yoksa, Anayasa'daki "*temel haklar*"ın sınırlarını aşan ve usulüne göre yürürlüğe konulmuş tüm evrensel ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinin "*esas*" alınmaması mı istenmektedir? Bu iki terim, eşanlamda mı kullanılmıştır?

- Eklenen yeni cümledeki "*temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalar*" terimi, örneğin kimi çekinceler koyarak onayladığımız Avrupa Sosyal Şartı'nı, UÇÖ'nün "*temel insan hakları sözleşmeleri*" olarak nitelendirilen ve tümünü onayladığımız sekiz sözleşmesini içerir mi? Yine bu antlaşmalar, BM'nin onayladığımız insan hakları sözleşmelerini kapsar mı?

- Uyuşmazlıkların "*kanunlar*" dışında, örneğin "*Anayasa*" ya da "*kanun hükmünde kararname*" ve hatta başka düzenleyici yönetsel metinler ile uluslararası antlaşmalar arasında çıkması, yani "*aynı konuda farklı hükümler*" bulunması durumunda da, bu yeni kural uygulanacak mıdır? Yoksa, uluslararası antlaşmalar, yalnızca "*kanunlar*"daki farklı (yani aykırı) kurallara karşı mı "*esas*" alınacaktır? Yasalar dışında kalan ulusal mevzuat ile uluslararası antlaşmalar arasındaki uyuşmazlık ve aykırılıklara dokunulmayacak mıdır? Uluslararası antlaşma ile çatışan yasadaki kural Anayasa'da da varsa ve çatışma, öngörüldüğü gibi uluslararası antlaşmanın öncelikle uygulanması yoluyla çözümlerse, bu durum sonuç olarak antlaşmanın Anayasa'ya da üstün tutulmuş olması anlamına gelmez mi?

- "*Esas alma*" ne demektir? Uluslararası antlaşmaların yasalara "*üstün*" tutulması mıdır? Yasalara "*öncelik*" verilerek mi uygulanmasıdır? Buradan, uluslararası antlaşmalara aykırı kurallar içeren yasaların ya da yasadaki kimi kuralların artık geçersiz olduğu ve uygulanmaması gerektiği, kısacası

bu ek cümle ile “*by pass*” edildiği sonucuna ulaşılabilir mi? Uluslararası antlaşmaları “*esas almak*” için yasalardaki aykırı kuralların değiştirilmesini beklemek gerekir mi?

• “*Aynı konuda farklı hükümler*” in anlamı nedir? Farklı hükümler nasıl, nerede ve hangi organ(lar)ca saptanacaktır? Kanımca, bu konudaki asıl sorun şu noktada çıkacaktır: Sözü edilen “*farklı hükümler*”, uluslararası antlaşmalar ile yasalardaki açık ve doğrudan bir kuraldan kaynaklanmıyorsa, dolaylı ve örtük bir “*farklı hüküm*”, bir farklı düzenleme söz konusuysa, bu tür uyumsuzluklar için de uluslararası antlaşmalar “*esas*” alınacak mıdır? Başka deyişle, uluslararası antlaşmalar ile yasalar arasında aynı konudaki “*farklı hükümler*”, yalnızca antlaşmaların sözel (pozitif) metinleri gözönüne alınarak mı saptanacaktır? Yoksa, antlaşmayı (sözleşmeyi) yorumlamaya ve uygulamaya yetkili koruma ve denetim organlarının kararları da gözönüne alınacak mıdır? Öte yandan yargıç, önüne gelen bir uyumsuzlukta böyle bir uyumsuzluk bulunup bulunmadığını “*kendiliğinden*” araştırarak mıdır, yoksa taraflardan birince ileri sürülmesini mi bekleyecektir?

Yukarıdakilerle bağlantılı bir başka soru da şudur: Ulusal yasalarda boşluk varsa ne yapılacaktır? Daha açık bir anlatımla, yargı yerleri önündeki bir uyumsuzluk konusunda yasal düzenleme yapılmamış ve böylece de ek cümlelerin uygulanmak için varlığını koşul saydığı uluslararası antlaşmalar ile yasalar arasında çatışma çıkmamış ise, uluslararası antlaşmalar uyumsuzluğun çözülmesinde esas alınacak mıdır? Kısacası yargıç, hukuk yaratma yetkisini kullanarak uyumsuzluğu çözüme görevini yerine getirirken, bir kaynak olarak insan haklarına ilişkin uluslararası antlaşmaları da gözönünde bulunduracak mıdır?

SORULARA YANITLAR: DÜZENLEMENİN İÇERİĞİ

Özellikle uygulamada karşılaşılabileceğini düşündüğüm yukarıdaki soruları daha da çoğaltmadan, sırasıyla yanıtlamaya ve dolayısıyla, 90. maddenin son fıkrasının üçüncü cümlesinin (düzenlemesinin) nasıl anlaşılması ve uygulaması gerektiğine ilişkin görüşlerimi ortaya koymaya çalışacağım.

DÜZENLEME, TARAF OLDUĞUMUZ İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMELERİNİ KAPSAR

Öncelikle, “*insan haklarına saygılı*” ve “*insan haklarına dayalı*” demokratik Cumhuriyet’in Anayasası’nda geçen (mad. 2 ve mad. 14) bu terimlere, yani insan haklarına yer vermeksizin yalnızca “*temel hak ve özgürlükler*” ile ilgili uluslararası antlaşmalardan söz edilmiş olması, kanımca önemli bir

eksikliklerdir. Bu terimin neden yeğlendiğine ilişkin herhangi bir açıklamaya gerekçede ve Anayasa Komisyonu raporunda rastlanmamaktadır.

Kuşkusuz bu terim, ne Anayasa'daki "temel hak ve hürriyetler" ile sınırlı olarak anlaşılabilir, ne de Anayasa'daki temel hak ve özgürlükler listesiyle sınırlı tutulabilir. Onayladığımız tüm uluslararası sözleşmelerdeki insan hakları ve temel özgürlükler, bu terimin kapsamı içindedir. Bu terim, ister kişisel ve siyasal hakları, ister ekonomik, sosyal ve kültürel hakları, isterse "üçüncü" hatta "dördüncü" kuşak olarak nitelenen görece yeni insan hakları olsun, onayladığımız ve onaylayacağımız tüm sözleşmelerde güvenceye bağlanan tüm insan haklarını kapsar. "Temel" sözcüğü, ne hukuksal ne de felsefi yönden herhangi bir sınırlandırma içerir ve içerdiği yolunda da yorumlanabilir. Cümledeki "temel hak ve özgürlükler", uluslararası insan hakları hukuku'nun; antlaşma, sözleşme, şart, pakt vb. belgeler ile tanıyıp güvenceye aldığı tüm insan haklarını kapsayan bir terim olarak anlaşılmalıdır. Dolayısıyla sözü edilen antlaşmalar, salt İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi gibi "birinci kuşak" insan haklarını içeren ve yargısal nitelikli bir koruma sistemi öngören belgelerle sınırlı tutulamaz. "Temel hak ve özgürlüklerin" pozitif dayanağı, usulüne göre yürürlüğe konulmuş tüm uluslararası antlaşmalar, kısacası uluslararası insan hakları sözleşmeleridir. "Temel hak ve özgürlükler" yerine "insan hakları" teriminin kullanılması, bu ve başka duraksamaları ortadan kaldırılabildi. Ancak, kullanılan terimin iyi seçilmemiş olması, bu tür duraksamaların dayanağı olamaz.

Aslında üzerinde durmaya bile gerek bulunmayan bir başka nokta, sözü edilen uluslararası antlaşmaların belirli bir bölgesel ya da evrensel ölçekli uluslararası kuruluş çerçevesinde kabul edilmiş belgelerle sınırlı olmamasıdır. Daha açık bir deyişle, Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler ve bu örgüt sistemi içindeki uluslararası kuruluşlarca kabul edilmiş tüm insan hakları sözleşmeleri, ek cümledeki "milletlerarası antlaşmalar" kapsamındadır. Örneğin, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin yanı sıra, çok sayıda çekince koyarak onayladığımız Avrupa Sosyal Şartı,¹⁰ kimilerini çok gecikmeli olarak ancak 2003'te onayladığımız ve aralarında 1966 ikiz sözleşmelerinin de bulunduğu Birleşmiş Milletler sözleşmeleri,¹¹ UÇÖ'nün öncelikle tümüne taraf olduğumuz "Temel İnsan Hakları Sözleşmeleri" ile bu kümede yer almayan onayladığımız öteki sözleşmeleri ve UNESCO'nun

¹⁰ Mesut Gülmez, "Avrupa Sosyal Şartı'na Genel Bir Bakış ve Türkiye", İnsan Hakları Yıllığı, C. 12, 1990, s. 91 vd.; Mesut Gülmez, "Gözden Geçirilen İçeriği ve Etkinleştirilen Denetim Sistemi İle Yeni Avrupa Sosyal Şartı", Prof. Dr. Metin Kutal'a Armağan, Kumu-İş Yayını, Ankara 1998, s. 327-358; Mesut Gülmez, "Avrupa Sosyal Şartı Koruma Sistemi ve Türkiye", Türk-İş Yıllığı 99, C. 2, Türk-İş Yayını, Kasım 1999, Ankara, s. 83-137.

¹¹ Mesut Gülmez, Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara, Mayıs 2004, s. 199-250.

henüz onaylamadığımız, ama bir gün onaylayacağımız umudunu taşıdığımız, sözleşmeleri de uyuşmazlık durumunda ulusal yasalardan önce uygulanması gereken belgelerdir.

Anayasa Komisyonunun CHP'li üyelerinin somutlaştırılması anlamında sayılmasını ya da kaynaklarının belirlenmesini istedikleri uluslararası antlaşmaları “örnek” olarak saymak gerekirse, üyesi olduğumuz bölgesel ve evrensel ölçekli kuruluşlarca kabul edilmiş insan hakları sözleşmelerinden onayladıklarımızdan başlıcaları şunlardır:

İrk Ayrımcılığının Tüm Biçimlerinin Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi (1965/2002);¹² Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966/2003); Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966/2003); Kadınlar Hakkında Tüm Ayrımcılık Biçimlerinin Kaldırılması Sözleşmesi (1979/1985); İşkenceye ve Başka Zalimce, İnsanlıkdışı ya da Onur Kırıcı Ceza ya da Davranışlara Karşı Sözleşme (1987/1988); Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989/1994); Zorla Çalışma Sözleşmesi (1932/1998); Sendika Özgürlüğü ve Sendika Hakkının Korunması Sözleşmesi (1948/1993); Örgütlenme Hakkı ve Toplu Pazarlık Sözleşmesi (1949/1951); Ücret Eşitliği Sözleşmesi (1953/1967); Zorla Çalışmanın Kaldırılması Sözleşmesi (1959/1960); Ayrımcılık Sözleşmesi (İstihdam ve Meslek) (1960/1967); Asgari Yaş Sözleşmesi (1976/1998); Çocukların Çalışmasının En Kötü Biçimlerinin Kaldırılması ve Yasaklanması Sözleşmesi (2000/2001); İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (1950/1954); İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Ek 1 Sayılı Protokol (1952/1954); İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Ek 6 Sayılı Protokol (1983/2003); Avrupa Sosyal Şartı (1961/1989); Sosyal Güvenlik Avrupa Kodu (1964/1968); Sosyal Güvenlik Avrupa Sözleşmesi (1972/1977).

Bir kez daha yinelemem gerekirse, ulusal hukukla çatışmaları durumunda “esas” alınarak öncelikle uygulama yönünden bu sözleşmeler arasında ayırım gözetilemez. Tersine bir yaklaşım, insan haklarının bölünmezliğiyle bağdaşmaz.

Düzenleme, Yasalarla Sınırlı Sayılamaz

Ek cümle, uluslararası antlaşmalar ile “kanunlar” arasındaki “aynı konuda farklı hükümler” den söz etmiştir. Ne Anayasa, ne de yasalar dışındaki metinler, örneğin kanun hükmünde kararname ile uluslararası antlaşmalar arasındaki farklı kurallardan söz edilmiştir.

¹² Bu tarihlerden birincisi sözleşmenin kabul edildiği, ikincisi ise ülkemizce onaylandığı tarihleri vermektedir. Bilindiği gibi, listedeki sözleşmelerin ilk 6’sı Birleşmiş Milletler’ce, izleyen 8’i Uluslararası Çalışma Örgütü’nce ve ötekiler de Avrupa Konseyi’nce kabul edilmiştir.

Kanımca, dayanağı yasalar olan “düzenleyici metinler” deki farklı kural- lar da, uluslararası antlaşmaların temel alınmasını gerektirir. Uluslararası antlaşmaların yasayla açık ve doğrudan bir çatışma içinde olmamasına kar- şın, bu Yasa’ya dayanılarak çıkarılan ve yasaya aykırı bir düzenleme yapan bir tüzük ile çatışması durumunda da, kanımca uluslararası antlaşmanın/ sözleşmenin uygulanması gerekir. Tüzükteki aykırılığın yönetsel yargı yoluyla giderilmesi olanağının bulunması, bu aykırılık varoldukça ulus- lararası sözleşmenin uygulanmasına engel değildir. Ek cümlede yalnızca “kanunlar” dan söz edildiği ileri sürülerek, insan haklarıyla ilgili bir sözleşme kuralı yerine yasalar dışındaki ulusal hukukun uyuşmazlığa uygulanması, bu düzenlemenin amacına aykırıdır ve uyuşmazlığın uluslararası denetim ve koruma organlarına taşınmasına yol açacaktır, açmalıdır.

Buna karşılık, örneğin hiçbir yasal düzenleme konusu olmayan bir “Anayasa” kuralı ile uluslararası antlaşma arasında farklılık (uyuşmazlık/ çatışma) olması durumunda, ek cümlelerin öngördüğü çözüm doğrultu- sunda, uluslararası antlaşma kuralının Anayasa’ya öncelikli olarak ya da üstün tutularak uygulanması söz konusu olabilecek midir? Ek cümle, dar ve sözel bir yorumla uygulanacak olursa, uluslararası antlaşmalar ile “Anayasa” arasındaki maddi kural uyuşmazlıklarını kapsamadığı sonu- cuna ulaşılabilir. Bu konudaki suskunluk, örtük olarak, uluslararası antlaşmanın Anayasa’ya üstün tutulamayacağı yolunda anlaşılabilir. Kısacası, yeni üçüncü cümle, örtük biçimde, Anayasa ile uluslararası ant- laşmalar arasında çatışma olabileceğini yadsımış görünmektedir. Buradan da, Anayasa koyucunun, kurallar sıralamasında uluslararası antlaşmaları Anayasa ile yasalar arasına yerleştirdiği düşünülebilir.

Ancak kanımca, bu dar ve sözel yorum, öncelikle Anayasa’nın 2. ve 2001’de değiştirilen 14. maddesiyle bağdaşmaz. Gerçekten de, demokratik ve Laik Cumhuriyet’in “insan haklarına saygılı ve dayalı” olması, Anaya- sa’dan daha elverişli ve ileri haklar ve güvenceler öngören uluslararası antlaşmaların üstün tutulmasını gerektirir. Bu yükümlülük, Anayasa’nın öngördüğü kurallara uygun olarak onaylayıp taraf olduğumuz uluslarara- sı sözleşmelerin, Cumhuriyet’in saygılı ve dayalı olduğu, varlık nedenini oluşturduğu ve üzerine yaslandığı insan haklarını tanımış olmasının doğal bir sonucudur. Aykırı kuralları Anayasa’da sürdürerek insan hakları söz- leşmeleriyle bağdaşmayan kuralların korunması ve insan haklarıyla ilgili uluslararası antlaşmaların yalnızca çelişik kurallar içeren yasalar karşısında öncelikle uygulanması, ek cümleyle yapılan düzenlemenin amacına aykırı düşer ve bu düzenlemenin uygulama alanını daraltır.

Uluslararası Sözleşmeler, Ulusal Hukuka Üstün Tutulmuştur

Ek cümlelerin, insan haklarına ilişkin uluslararası antlaşmalar ile yasalar arasındaki uyumsuzlukların çözülmesi için önerdiği çözüm, uluslararası antlaşma hükümlerinin “*esas*” alınmasıdır. Üstünlük ya da öncelik terimlerinin açık biçimde kullanılmamış olmasına karşın, “*esas*” alma, aslında uluslararası antlaşmayı yasalara üstün tutarak, öncelikle uygulama, uyumsuzluğu ulusal hukuku bir yana bırakarak uluslararası antlaşmalara göre çözmeye demektir.

Madde gerekçesinde ve Anayasa Komisyonu Raporu’nda, “*esas*” almanın “*öncelikle*” uygulama anlamına geldiği belirtilmiştir. Artık bu düzenlemeden sonra, onayladığımız sözleşmelerin, son fıkranın ilk cümlesindeki “*kanun hükmünde*” sözcüklerini “*kanun seviyesinde*” biçiminde anlamak ve yorumlamak, çatışma sorununu da kimi yorum kurallarıyla (önceki yasa-sonraki yasa ya da özel yasa-genel yasa) çözmeye çalışmak olanaksızdır. Taraf olduğumuz insan hakları sözleşmeleri yasaların (ve bu değişiklikten önce de savunduğum gibi Anayasa’nın da) üstündedir; kurallar sıralamasının en başında yer almaktadır. Öte yandan, çatışma durumunda bu sözleşmelerin uygulanması için, ulusal hukukta özel düzenleme konusu olmasına gerek yoktur ve yasalardaki aykırı kuralların değiştirilmesini beklemek gerekmez.

Kuşkusuz, antlaşmalar ile yasalar arasındaki uyumsuzluğun yasaların antlaşmalardan daha ileri düzenleme yapmış olmasından çıkması durumunda, antlaşmalar esas alınmaz ve uyumsuzluk, daha geniş ve ileri güvenceler sağlayan yasaların uygulanmasıyla çözülür. Değişik bir anlatımla, 90. maddenin son fıkrasının yeni kuralı bu durumda uygulanmaz. Bu kuralın temelinde, çatışmanın ulusal yasaların uluslararası antlaşmalardan daha geri güvence sağlamış olmasından doğduğu düşüncesi vardır.

Düzenleme, Yargı ve Yürütme Kadar, Yasamayı da Bağlar

Ek cümlede, uluslararası antlaşmalar ile yasalar arasında aynı konuda farklı hükümler bulunmasından doğan “*uyumsuzluklar*” dan söz edilmiştir. Üçüncü cümlelerin sözel metnine bakılırsa, uluslararası antlaşmalardaki kuralların “*esas*” alınmasının, ancak somut bir uyumsuzluk çıkması durumunda geçerli olacağı düşünülebilir. Bu sözcük, kuşkusuz öncelikle yargı yerleri önünde çıkan somut uyumsuzlukları çağrıştırmaktadır. Ancak ek cümle, “*yargı yerleri*” nin önündeki uyumsuzluklar ile sınırlı bir çözüm getirmemiş, uyumsuzlukların çıktığı yerlere ya da organlara ilişkin bir belirleme yapmamıştır. Kanımca ek cümlede geçen “*uyumsuzluk*” sözcüğünü, salt “*adli*,

idari ve askeri" yargı yerleri ile sınırlı anlamamak ve uygulamamak gerekir. Yönetmelik organlar önündeki uyuşmazlıklarda da, uluslararası antlaşmalara aykırı olan bir yasaya ya da bu yasaya dayanılarak çıkarılmış düzenleyici metinlere göre bir karar verilmesinin söz konusu olduğu durumlarda da uluslararası antlaşmaların "esas" alınması gerekir. Başka bir anlatımla, kamu yetkililerine, yönetmelik organlara yapılan başvuru ya da yakınmalar dolayısıyla onaylanan sözleşmeler ile yasalar arasında uyuşmazlıklar çıkması durumunda da, uluslararası antlaşmanın yetkililerce doğrudan uygulanması gerekir.

Öte yandan bu kural, yargı ve yönetmelik yetkililerin (dolayısıyla yürütmenin) yanı sıra, kanımca yasamayı da bağlar. Artık yasama organı da, böyle bir uyuşmazlığa yol açabilecek uluslararası antlaşmalara aykırı yasalar çıkaramaz, çıkarmamalıdır. Aykırı olanları da, Anayasadan başlayarak değiştirmelidir. Yasama organı, "uyuşmazlık durumunda nasıl olsa uluslararası antlaşma esas alınacaktır" gibi bir yaklaşımla, aykırılıklara kayıtsız kalmaz. Yasaların hazırlık ve oluşum sürecinin özellikle bakanlıklardaki ve Meclis komisyonlarındaki aşamalarında, çıkarılacak yasa ile antlaşmalar arasında çatışmalara yer vermemek için çaba ve özen gösterilmesi gerekir. Ancak, gerek bürokrasinin gerekse yasama organının bu yükümlülüklerini yerine getirmemiş ya da getirememiş olması, onaylanmış uluslararası antlaşmaların öncelikle uygulanmasına engel olmaz. Yasalarla yapılacak insan haklarıyla ilgili düzenlemelerin alt sınırı, ilgili denetim organlarının kararlarıyla açıklık kazandırılmış uluslararası antlaşmalardır. Özet olarak ek cümle, yasaların uygulanması kadar yapılmasını da kapsar; yasama, yürütme ve yargıyı bağlar. Kamu yetkilileri (vali, kaymakam ve başka yöneticiler ile kolluk görevlileri) de, uluslararası antlaşmaları yasalara üstün tutarak uyuşmazlıkları çözmekle yükümlüdürler.

Yargıların, eğer taraflarca ileri sürülmemişse, kendiliğinden uluslararası antlaşmaları gözönüne alarak karar vermesi gerekir. Bu, anayasal bir yükümlülüktür. Uluslararası antlaşmalar, daha ileri kurallar içerdiği sürece, hukuk düzeninin ulusal hukukun üstünde bir parçası olduğundan, uyuşmazlıklarda kendiliğinden gözönüne alınmalı ve buna göre karar verilmelidir.

Aynı konuyu düzenleyen birden çok uluslararası antlaşma kuralının bulunması durumunda, yetkili denetim organlarının kararları da gözönünde bulundurularak, en ileri düzenleme yapan ve güvence sağlayan antlaşmanın özenle belirlenip uygulanması gerektiği kuşku götürmez.

Düzenleme, Uluslararası Denetim Organlarının Kararlarının da Gözönüne Alınmasını Gerektirir

Ek cümlelerin “*aynı konuda farklı hükümler*” biçimindeki sözleri, uluslararası antlaşmaların salt sözel/pozitif metinleri gözönüne alınarak belirlenmemelidir. Uluslararası antlaşmaların ve onayladığımız birçok sözleşmenin ayrıntıya girmeyen, yetkili koruma ve denetim organlarının yorumuyla açıklık ve anlam kazanan genel kurallar içerdiği anımsanırsa, yasalar ile uluslararası sözleşmelerin aynı konudaki farklı düzenlemesinden kaynaklanan bir uyumsuzluk bulunup bulunmadığı, salt antlaşmaların sözel metniyle sınırlı olarak saptanamaz. Böylesi yüzeysel ve kolaycı bir yaklaşım, yapılan düzenlemenin işlevsiz bırakılması sonucunu doğurur. Koruma ve denetim organlarının o konuya ilişkin yerleşik ilke kararları ve içtihatları gözönünde bulundurulmak gerekir. Çünkü ek cümleyle yapılan düzenlemenin temel amacı, böyle bir uyumsuzluğun iç hukuk alanında yargısal ya da yönetsel kararlarla çözülmesi ve böylece de, uluslararası koruma ve denetim organları önüne götürülmesinin engellenmesidir.

Somut bir örnek vererek kısaca açıklamak gerekirse; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin “*adil yargılanma hakkı*” başlıklı 6. maddesi, bu hakkın “*bağımsız ve yansız*” mahkemelerde yargılanmayı içerdiğini öngörmüştür. Ancak bu iki kavramın anlamlarını -doğal olarak- belirtmemiştir. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ise, ülkemize ilişkin bir kararında (İncal kararında),¹³ Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nde yer alan “*askeri yargıcın*” konumunu gözönünde bulundurarak, “*bağımsız ve yansız*” olma kavramlarına somut bir anlam ve içerik yüklemiştir. Böylece, dar bir yorumla sözleşmenin sözel metninden ulaşılamayacak bir sonuca varmıştır. Çatışma durumunda, Mahkemenin bu kararının gözönünde bulundurulmamasının, taraf olduğumuz sözleşmeye aykırı bir karar verilmesine yol açacağı kesindir.

Uygulamada daha çok duraksamalara yol açacağını düşündüğüm bir başka somut örnek olarak, insan hakları sözleşmelerinden olduğuna kuşku bulunmayan 87 sayılı Sendika Özgürlüğü ve Sendika Hakkının Korunması Sözleşmesi’ne değineyim. 1993 yılında usulüne göre yürürlüğe koyduğumuz 87 sayılı Sözleşme, çok kısa ve genel anlatımlı maddelerinde açıkça “*grev hakkı*”ndan söz etmez. Ancak, gerek sözleşmeyi onaylayan taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetleyen Uzmanlar Komisyonunun, gerekse sözleşmeyi onaylamamış olsa bile UÇÖ’ye üye olması nedeniyle, Örgüt’ün Anayasası’nda yer alan “*sendika özgürlüğü*” ilkesine uyup uymadıklarını denetleyen Sendika Özgürlüğü Komitesi’nin¹⁴

¹³ Yasemin Özdek, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, TODAİE Yayını, Ankara 2004, s. 204.

¹⁴ Bu denetim organları için bkz. Mesut Gülmez, *Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması*, s. 43-114.

elli yılı aşkın bir süreden beri ülkemizi de kapsamak üzere yineledikleri “içtihat” niteliği kazanmış yerleşik kararlarına göre, 87 sayılı sözleşme grev hakkını güvenceye almıştır.¹⁵ Gerek yargı yerlerinin gerekse yönetsel yetkililerin, önlerine gelen yürürlükteki yasalarımızda yer alan kesin grev yasağından kaynaklanan bir uyuşmazlığın çözülmesinde, dayanaklarını UÇÖ Anayasası’ndan alan denetim organlarının bu kararlarını gözönüne almaksızın karar vermeleri, bu yeni düzenlemeye –yani Anayasa’ya- açıkça aykırı olur. Çünkü, Anayasa’da sözü edilen “*usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası sözleşmeler*” anlamında, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ile 87 sayılı Sözleşme arasında hiçbir fark yoktur. Yine, anılan sözleşmeleri denetleme yetkisi bulunan İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi’nin kararları ile UÇÖ denetim organlarının kararları arasında da, yargısal nitelik taşıyıp taşıyamamaları dışında, bir fark yoktur. Başka bir anlatımla, her iki sözleşmenin oluşturduğu koruma ve denetim sistemlerindeki farklılık, çatışma sorununun çözülmesinde “*uluslararası antlaşmaların esas alınması*” yönünden ayırım gözetilmesini gerektirmez. İnsan hakları sözleşmeleri arasında bu tür ayrımlar gözetilmesi, hem Anayasa’ya hem de insan haklarının evrensel ilkelerine aykırıdır.

Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere, 90. maddenin son fıkrasına eklenen üçüncü cümle, yargı yerlerine ve yönetsel yetkililere büyük bir sorumluluk yüklemekte, kanımca daha önce de var olan sorumluluklarını pekiştirmektedir. Bu da, en azından Türkiye’nin taraf olduğu tüm insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını izlemekle görevli ve yetkili olan uluslararası koruma ve denetim organlarının kararlarının bilinme ve izlenmesini gerektirmektedir. Yargıçların ve kamu yetkililerinin bu konuda bir duraksama yaşamaları durumunda, gerek uyuşmazlığın saptanması gerekse uyuşmazlığa uygulanacak söz konusu kararların belirlenmesi konularında uzman ve bilim adamlarından yararlanmaları gerekir. Uluslararası antlaşmaları yorumlama yetkilerinin bulunduğunu düşünerek, denetim organlarının kararlarını araştırmaksızın uyuşmazlığı çözmeye çalışmamaları gerekir. Böyle bir tutum, ek cümlenin amacına ve özüne aykırı düşer. Denetim organlarının yerleşik kararlarına aykırı bir çözümün, uyuşmazlığın eninde sonunda bu organların önüne götürülmesine yol açacağı bilinmelidir.

Dolayısıyla ek cümle, yargıç ve yönetsel yetkililerin (ve kuşkusuz savcı ve avukatların), İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’yle sınırlı olmayan kapsamlı ve ciddi bir insan hakları eğitiminden geçirilmeleriyle amacına uygun biçimde uygulanabilir.

¹⁵ Bkz. Mesut Gülmez, *Sendikal Hakların Uluslararası Kuralları ve Türkiye*, TODAİE Yayını, Ankara 1988, s. 221-275; Mesut Gülmez, *Dünyada Memurlar ve Sendikal Haklar*, TODAİE Yayını, Ankara 1996, s. 147-151.

Kanımca, 90. maddenin son fıkrasının yeni son cümlesi, uluslararası antlaşmaların temel alınmasını, yasalar ile antlaşmalar arasında çatışma çıkması koşuluna bağlı tutmuş olmakla birlikte, yasalarda boşluk olması nedeniyle açık bir çatışmanın söz konusu olmadığı durumlarda da, ulusal hukukla bütünleşmiş uluslararası antlaşmaların temel alınması gerekir. Yargıç, hukuk yaratma yetkisini kullanırken taraf olduğumuz uluslararası insan hakları sözleşmelerini de gözönüne almalı; iç hukuktaki boşluğu, yazılı hukukun bir parçası olan bu sözleşmelerle doldurmalıdır.

SONUÇ

Bu incelemeden çıkan başlıca sonuçları özetlemek gerekirse:

1. Uyuşmazlık durumunda, ulusal hukuka üstün tutularak öncelikle uygulanması gereken taraf olduğumuz tüm insan hakları sözleşmeleri, yargı yerleri ve yönetsel yetkililerce kendiliğinden “*esas*” alınarak uygulanmalıdır;

2. Uyuşmazlığın, salt “*yasalar*” ile değil, kanun hükmünde kararname ve insan haklarıyla ilgili düzenlemeler yapan tüm yasal ve/ya da dayanağını yasalardan alan yönetsel düzenlemeler ile uluslararası antlaşmalar arasında çıkmış olması durumunda da, uluslararası antlaşmalar “*esas*” alınmalıdır;

3. Uyuşmazlıklar, salt sözel metinler değil, yetkili denetim ve koruma organlarının kararları da gözönüne alınarak saptanmalı ve karara bağlanmalıdır. Ancak, yasalardan daha ileri hak, özgürlük ve güvence sağlayan antlaşmalar uyuşmazlıkların çözülmesinde temel alınmalıdır;

4. Uluslararası antlaşmaları “*esas*” almak için, yüksek yargı yerlerinin kimi kararlarında koşul sayıldığı gibi, -onaylanmakla Anayasa gereği ulusal hukukun parçasına dönüşmüş olan- antlaşmaları ayrıca ulusal hukuka katan özel yasal/yönetsel düzenlemeler yapılmış olması gerekmez;

5. Uzun sözün kısası, 90. maddenin son fıkrasının 25 sözcüklü yeni üçüncü cümlesi, evrensel ve bölgesel ölçekli uluslararası insan hakları hukukunun kaynaklarını oluşturan sözleşmelerden taraf olduklarımızı, denetim organlarının kararlarını da kapsayacak biçimde ulusal düzenlemelere üstün tutarak doğrudan doğruya uygulama yükümlülüğü getirmiştir.

Yargı yerlerimizin ve yönetsel yetkililerimizin, hiç de kolay olmayan ve küçümsenmemesi gereken bu yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirebilmelerini sağlayacak koşulları hazırlamak gerekir. Bu koşulların başında da, insan hakları öğretimi ve eğitimi gelmektedir. Ancak hükümetin ve yasama organının da, Brüksel’den gelecek istekleri beklemeksizin, başta Anayasa olmak üzere, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi dışındaki sözleşmeler,

-Örneğin Avrupa Sosyal Şartı, BM'nin İkiz Sözleşmeleri ve UÇÖ'nün 87, 98 ve 151 sayılı Sözleşmeleri- ile de bağdaşmayan aykırılıkları kaldıracak kapsamlı ve denetim organlarının kararlarını gözönünde tutan bir uyum çalışmasını başlatması gerekir.

Bilmiyorum, yasama, yürütme ve yargı organlarımız, yirmi beş sözcüklü değişikliğin içerik ve kapsamı ile hukuk düzenimiz üzerindeki etkilerinin ve üstlendikleri yükümlülüklerin ayırdındalar mıdır?

Kuşkusuz, anayasal ve yasal uyum düzenlemelerine ilişkin yasa tasarısı ve önerilerinin gerekçelerinde de açıkça belirtildiği üzere, öncelikle 2004 sonunda Avrupa Birliği'nden müzakere tarihi almak için yapılmış olsa da, uluslararası insan hakları hukukuna uygunluk sağlayıcı değişiklikler içeren önemli düzenlemelerinin gerçekleştirilmiş olması olumlu bir adımdır. Ancak, onayladığımız ve iç hukukumuzun parçasına dönüştürdüğümüz insan hakları sözleşmelerine Mayıs 2004 değişikliğiyle kurallar sıralamasının en üstünde yer vermiş olmamızın, onları yaşamın bir parçasına dönüştürmek için yeterli olmadığını da unutmamalıyız.

ABONET 2 REKLAMI